

**2017 m lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino
kandidatų darbų vertinimo instrukcijos paaiškinimas**

**Temų išskleidimas, atliktas peržiūrėjus dalį kandidatų darbų. Atkreipiame dėmesį, kad čia pateikta tik dalis galimų mąstymo krypčių.
Baigtinio sąrašo būti negali.**

KLAIDŲ ŽYMĖJIMAS

Žymėjimas	Kl. tipas	Komentaras
arg	I. Turinio klaidos	Argumentavimo trūkumas (samprotavimo turinio trūkumas).
int		Kūrinių interpretavimo trūkumas.
F²		Fakto klaida (teksto pobūdžio, žanro, meninės priemonės klaidingas įvardijimas ir t.t.)
F4		Konteksto fakto klaida
f		Mažoji fakto klaida , nenaikinanti argumento / interpretacijos.
S		Minties šuolis : itin ryškus atotrūkis tarp teiginių, pastraipų / nemotyvuotas skaidymas pastraipomis; nereikalingi pakartojimai (tos pačios minties nemotyvuotas kartojimas).
Įž -		Įžanga turi trūkumų.
Pab-		Pabaiga turi trūkumų.
l	II. Kalbos taisyklų klaidos	Rašybos klaida.
v		Skyrybos klaida .
gr		Gramatikos klaidos: morfologijos, linksnių ir prielinksnių vartojimo, sakinio dalių ir sakinių jungimo klaidos.
ž		Žodyno klaidos: vertalai, barbarizmai, semantizmai, žargonybės.
st	III. Raiškios klaidos	Stiliaus, logikos klaidos. Logikos trūkumai. Tikslumo trūkumai. Aiškumo trūkumai. To paties žodžio, frazės kartojimas (netikslingas).
ak	Akies klaida. 3 akies klaidos – viena raštingumo klaida.	

Dėl rėmimosi privalomais autoriais.

Samprotavimo rašinyje *analizę privalu susieti su pasirinkto vieno iš nurodytų autorių kūryba ir literatūriniais (kultūriniais) kontekstais; be to, galima remtis ir asmenine (kultūrine, visuomenine, emocine) patirtimi* (15.2. Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminų programos punktas.) Minėti trys prie temų nurodomi autoriai yra parinkti iš **privalomų** Bendrosios vidurinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros programos **autorių**. Mokinys **pats gali rinktis** pasirinkto autoriaus **kūrinį** (tas kūrinys nebūtinai turi būti įvardytas programoje). Vadinasi, samprotaujant galima neapsiriboti tik grožiniais programinių autorių tekstais.

Dėl rašinio komponavimo.

Atkreipiame dėmesį, kad rašinio kompozicija gali būti ne tik dedukcinė (teiginys – argumentai – išvada), bet ir indukcinė (pavyzdys + pavyzdys + pavyzdys – jų apibendrinimas ir išvada), kad samprotavimas gali būti išreikštas ne tik specialiais sakiniais (demonstruojamas), bet aiškiai suprantamas iš paties darbo (implikuotas).

Kodėl žmogui svarbi jo kilmė?

(J. Radvanas, Šatrijos Ragana, Č. Milošas)

Mokiniai gali samprotauti apie kilmės reikšmę asmenybės raidai ir gyvenimo pasirinkimams. Kilmė – tai žmogaus priklausymas **tautai, socialiniam sluoksniui, geografiniam, kultūriniam regionui, šeimai**. Kilmė svarbi kaip gyvenimo duotybė, su kuria kiekvienas **susikuria savo santykį** (didžiuojasi, atmeta, perkuria, tęsia). Jonas Radvanas poemoje „Radviliada“ vaizduoja herojų karvedį, kurio gyvenimas yra paskirtas Lietuvos gerovei; jo charakterį lemia priklausymas tautai (Radvilo narsa ir išmintis kyla iš paveldėtų protėvių dorybių), jo veiklos tikslai taip pat susiję su kilme (Radvilo kariniai žygiai vykdomi iš įsipareigojimo savajam kraštui, valstybei, žmonėms, taip pat siekiant tęsti iškilių pirmtakų darbus).

Iš Žemaitijos bajorų kilusi Šatrijos Ragana, skatinama kūrybinės saviraiškos poreikio ir noro prisidėti prie lietuvių kultūrinio atgimimo, išmoko lietuvių kalbą ir tapo lietuvių rašytoja. Naujai atrasta lietuviška tapatybė leido jai kitaip pavaizduoti ir įvertinti dvarą, iš kurio ji pati kilo. Šatrijos Ragana su ilgesiu vaizduoja gimtojo dvaro grožį, bet ir kritiškai vertina bajoriją, jos luominę savimone. Dvaras jai tampa svarbus kaip kultūros ir pažangių XIX a. idėjų (filantropijos, valstiečių švietimo, medicinos paslaugų prieinamumo) skleidimo židiny. Taigi bajoriška kilmė ir pabrėžiama, ir naujai, kritiškai įvertinama. Maironis iškėlė etninės kilmės svarbą žmogaus savimonei ir tapatybei, ją vertino kaip žmonių solidarumo, demokratinės laikysenos pagrindą. Kūryboje jis nuosekliai ragino neišsižadėti savo kalbos, nepamiršti savo šaknų („Kas tėvynę praras, / Kitos neišmels“). Č. Milošui jo kilmė iš Lietuvos bajorų tapo įkvėpimo šaltiniu: brandų gyvenimą praleidęs toli nuo gimtųjų vietų, rašydamas lenkiškai ir laikydamas save LDK tradicijos tęsėju, rašytojas kūryboje nuolat grįžo prie etinių normų, suformuotų vaikystės aplinkos (gyvenimo nelaimių priežastis – nusizengimas pagarbos gyvybei nuostatai, „Rue Descartes“). Milošo kūryboje gimtieji namai ir ankstyvoji patirtis tampa egzistenciniu orientyru modernaus pasaulio įvairovėje ir ideologinėje sumaištyje. Antano Škėmos romano pagrindiniam veikėjui kilmės suvokimas trukdo integruotis į naują aplinką. Gedos kūryboje kilmės apmąstymai susieja kalbantįjį su pasaulio mitologija ir pan.

Sąvokos aiškinimas

kilmė priklausymas savo gimimu (nuo gimimo, nuo tėvų) kuriai nors tautai, klasei ar rūšiai.

Ne turiai, kilmės ir ne rasės čia daro žmogų didį, svarbų S.Nėr. Lietuvoje yra lenkų kilmės žmonių J.Jabl. To žmogaus kilmė yra nežinoma Sr. Žmonys, nėkam nederantys, paprastai putas (pučias, didžiuojasi) iš kilmės savo VP51. Buvo mergelė aukštos kilmės M.Valanč.

Žodynas nurodo, kad pirmąją prasme kilmė yra žmogaus gyvenimo duotybė, lemianti pirminius asmens ryšius su bendruomene (šeima, socialiniu sluoksniu, tauta), kurioje žmogus gimsta ir įgyja kultūrinės-socialinės tapatybės pagrindus (kalbą, elgesio normas, mentalitetą).

Antrąją prasme kilmė reiškia žmogaus priklausomybę biologinei rūšiai.

Lygis	Orientacinė temos išklotinė (pagal mokinių darbus)
III	<p>Tema, problema suprastos. Visas tekstas rodo išskirtinius gebėjimus analizuoti, vertinti ir apibendrinti. Atskleidžiamas kultūrinis išprusimas. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.</p> <p>Atskleisti skirtingi ir susieti temos aspektai (kilmė – priklausymas šeimai, socialinei grupei, tautai), vertinami kontekste, suvokiama, kad kilmės aplinkybės sąlygoja asmens tapatybę, jos savitumą, apibrėžia pirmines žmogaus gyvenimo ir veikimo galimybes, tačiau žmogus kaip individas ar bendruomenės narys savo santykį su kilme formuojasi pats; aptariami ar paminimi skirtingi to santykio variantai (pasididžiavimas, rėmimasis, kritiškas santykis, atmetimas, ignoravimas, kilmės šaknų ieškojimas).</p> <p>Aptariama, kaip santykis su savo kilme veikia žmogaus sąmoningumą, moralinius sprendimus,</p>

gyvenimiškus pasirinkimus; atsižvelgiama į tai, kad kilmės reikšmė žmogaus tapatybei ir gyvenimo galimybės istoriškai kinta, priklauso nuo visuomenės sąrangos.

Galimi aspektai:

Kilmė nepasirenkama, bet žmogus renkasi suteikti jai prasmę.

Įsisąmonindamas savo kilmę, žmogus suvokia ir patiria savo priklausymą bendruomenei (šeimai, socialinei grupei, tautai), įgyja, nusistato santykį su tos bendruomenės praeitimi ir tradicijomis, dabartimi ir ateities galimybėmis. Sąmoningas santykis su savo kilme – žmogaus laisvės požymis, kai kilmė nei pernelyg sureikšminama, kad taptų vieninteliu žmogaus vertės matu, bet ir jos nesigėdijama. Kilmės duotybės suvokiamos kaip sąlygos puoselėti žmogiškas vertybes, jas įtvirtinti gyvenime.

Kilmės nulemti ryšiai su bendruomene gali padėti suvokti savo kaip asmens savitumą, stiprinti savivertės, savo vietos pasaulyje, saugumo, orumo jausmą. Priklausymo bendruomenei pojūtis skatina atsakomybę už bendrą gyvenimą, jo teigiamybes ir trūkumus, gali atverti prasmingos bei kūrybingos veiklos galimybes. Suvokdamas savo kilmę, sąmoningas žmogus tai priima kaip įpareigojimą bei atsakomybę ir už savo bendruomenės stiprybes, laimėjimus, ir už silpnybes bei nusikaltimus.

Kilmės reikšmė ir svarba žmogaus gyvenimui kinta, priklausomai nuo visuomenės sąrangos: pavyzdžiui, socialinė kilmė feodalinėje visuomenėje kur kas labiau lėmė žmogaus gyvenimo būdą ir galimybes, nei demokratinėje visuomenėje. Totalitarinėje sistemoje dėl kilmės (pvz., dėl tautybės) buvo galima labai nukentėti, prarasti gyvybę.

Žmogus kaip biologinė rūšis ypatingas tuo, kad jo elgseną lemia ne tik genetika, bet ir kultūrinė aplinka bei įgyjama tapatybė. Žmogaus gimimo vieta, aplinka, bendruomenė ir jos kultūra svarbios tuo, jog sąlygoja asmens tapatybės formavimąsi.

Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:

- Kiekvienas, siekdamas savirealizacijos, atsigręžia į save, bando suprasti, kas jis yra, kodėl jis čia, iš kur čia atsirado.
- Savos kilmės pažinimas skatina veiklią meilę tėvynei, kuri įprasmina žmogaus gyvenimą.
- Be tautinės tapatybės ir orumo, kilmė turi įtakos žmogaus vaidmeniui visuomenėje.
- Kilmė traktuojama siauresne prasme – ne tautos, o šeimos šaknys yra svarbios iš kartos į kartą perduodamų vertybių atžvilgiu.
- Nerūpėjo tėvams, iš kur kaimo vaikai kilę, svarbu, ko išmokys savuosius, propaguodami lygybę [komentuojamas Šatrijos Raganos atskleidžiamas dvarininkų demokratizmas].
- Remiantis tokiu [luominės visuomenės] pavyzdžiu galima teigti, kad žmogaus kilmė neteisingai išskaido žmones į vieną ar kitą luomą.
- Be to, [savo kilmę suvokęs] žmogus vertina ir kitų tautų kultūrinį palikimą. Deja, tai [kilmė] ne visada nusako, koks iš tiesų yra žmogus, o kartais, sužinojęs kažką apie savo kilmę, žmogus ima bandyti nuo jos atsiriboti, nes jam darosi gėda arba baisu.
- Kilmės žmogus pasirinkti negali, todėl gali tik ją puoselėti arba nepripažinti.

II

Tema, problema suprastos, bet silpnos /stinga sąsajos tarp aspektų / kryptingumo.

Apibūdinami ir aptariami keli aspektai, pateikiami pavyzdžiai nepakankamai nagrinėjami, vienpusiškai nusakomas žmogaus santykis su kilme, trūksta sąsajų.

Galimi aspektai:

Kilmės duotybės suvokiamos kaip savaiminga vertybė, nereikalaujanti žmogaus pastangų ją įprasminti arba tos pastangos nusakomos abstrakčiai.

	<p>Kilmės svarba žmogui siejama daugiau su jo jausena, bet ne tiek su elgsena ir pasirinkimais.</p> <p>Kilmės svarba stereotipiškai apibendrinama, universalizuojama, ją aiškinant iškraipomi istorijos, kultūros faktai.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Viena iš galimų priežasčių, kodėl žmogui svarbi jo kilmė, tai siekis puoselėti tautinę savimonę bei prigimties didingumo atradimo siekis. • Kilmė – tai galimybė, dėl kurios žmogus gauna naudos. • Kilmingas asmuo turi būti drąsus, pasiryžęs susidurti su įvairiais nesklandumais. • Kai kilmė yra susijusi su tauta, tai savaimė aišku, kad žmogus nori ginti tautos vertybes. • Pirmiausia, žmogui svarbi kilmė, kad jis gali kuo didžiuotis. • Individui žinoti savo kilmę yra pareiga, jei šis pasižymi patriotiškumu bei turi tvirtą tautišką savimonę.
I	<p>Tema, problema atskleista iš dalies (per siaurai, per plačiai) / bandoma plėtoti temą.</p> <p>Kilmės duotybės apibūdinamos siaurai (neesminiai jų bruožai), jų vertė nusakoma kaip savitikslių, o žmogaus santykis su jomis neargumentuotai laikomas privalomu (pvz., tautines tradicijas privaloma saugoti, nes tai tautinės tradicijos).</p> <p>Galimi aspektai:</p> <p>Sureikšminamas vienas kuris nors kilmės sąlygotas žmogaus gyvenimo elementas, jis suvokiamas abstrakčiai ar paviršutiniškai (tautinės tradicijos kaip ritualiniai gestai).</p> <p>Kilmės duotybių poveikis žmogaus gyvenimui suabsoliutinamas.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žmogaus kilmė yra kaip jo etiketė: jis ją nešioja visą gyvenimą, gins savo šeimos vardą, gins savo tautybę. • Kilmė – mūsų kraujyje tekantis skaudžių protėvių kovų už laisvę genas. • Šių dienų pasauliui reikia kuo daugiau kilmės teorijų, kurias taip plėtojo anų dienų rašytojai.
0	<p>Rašoma ne apie kilmę/ tema nesuvokta.</p> <p>Samprotaujama apie kilmės svarbą žmogui, kilmę sutapatinant su tautos kultūrinėmis tradicijomis, istorija.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Visi mes esame skirtingi, tiek žmonės, tiek gyvūnai, skiriamės išvaizda, kultūra, religija ir nuo to priklauso mūsų kilmė. • Visa tai parodo mūsų istorinių asmenybių didingumą, galybę ir garbę. Tai kuria mūsų tautos kilmę.

Kas teikia žmogui ramybę?

A. Baranauskas, Vaižgantas, J. Aistis

Remiantis LKŽ ir DLKŽ: **ramyblė** – ramumo būseną; sugyvenimas, taikingumas (su savimi ir / ar kitais); rintis, pusiausvyra.

teikti – duoti; būti kokio išgyvenimo, jausmo, ypatybės priežastimi.

Rašinio temos formuluotė suponuoja dvasinės (vidinės) ramybės reikšmę, todėl situaciniuose posakiuose vartojama reikšmė *tyla*, taip pat biologijos moksle vartojama reikšmė *neaugimo stadija* nelaikomos tinkamais rašinio temos plėtojimo aspektais.

Rašinyje mokiniai gali svarstyti apie žmogaus vidinės darnos, dvasinės ramybės poreikį bei įvairius nusiramimo būdus. Ramybės būseną žmogus gali patirti tam tikroje **aplinkoje**: gamtoje (miške, kalnuose, prie jūros ir pan.), gimtineje ar kitoje žmogui emociškai svarbioje vietoje (šeimoje, draugų, artimųjų apsuptyje), religinės paskirties vietoje (bažnyčioje, šventvietėje ir pan.) ir kt. Vidinę darną palaikyti / sukurti / atstatyti gali tam tikri **veiksmai**: dvasinės praktikos (meditacija, malda, išpažintis, atgaila ir pan.), artimųjų, draugų ar kitų žmonių teikiama psichologinė parama (išklusymas, paguodos žodžiai, moralinis palaikymas ir kt.), savianalizė, įsiklausymas į save (savo poreikių pripažinimas, siekių išsiaiškinimas, etinių vertybių nusistatymas ir sekimas jomis, susitelkimas į sielos gyvenimą), meninė kūryba (kai pasitarnauja kaip emocinė iškrova) ir meno kūrinio išgyvenimo sukeltas katarsis (dvasinis apsivalymas, sugrąžinantis vidinę pusiausvyrą) ir kt. Mokinys gali ne tik įvardinti ramybę teikiančius veiksmus, bet ir samprotauti apie jų poveikį: kodėl meditacija / muzikos klausymasis / gimtųjų namų aplinka nuramina žmogų? Nereikalaujama būtinai rasti atsakymą į šiuos psichologinius ir filosofinius klausimus, bet mokinys gali bent jau pamėginti pasvarstyti ta linkme. Mokinys taip pat gali (bet neprivalo!) kelti papildomus probleminius klausimus, tokius kaip: ar įmanoma patirti visišką ramybę, ar santarvė su savimi ir pasauliu tegali būti trumpalaikė, ar vidinę darną žmogus susikuria ir palaiko pats, ar tam būtini išorės veiksniai ir pan.

Pavyzdžiui, krikščioniškojoje kultūroje susikaupimui, susitaikymui su savimi ir kitais skirta maldos praktika. Po patirtų asmeninio gyvenimo nusivylimų malda atneša nusiramimą *Dėdžių ir dėdienių* personažui Mykoliukui. Šatrijos Raganos apysakos *Sename dvare* herojė Mamatė dvasios atramą ir paguodą taip pat randa tikėjime, muzikuodama, bendraudama su mylimais, artimais žmonėmis. Apie nusiramimą, emocinę pusiausvyrą gamtoje patirdavusius senovės lietuvių rašė Antanas Baranauskas poemoje *Anykščių šilėlis*. Jono Aisčio eilėraštyje „Peizažas“ kalbantysis susitaiko su savimi ir pasauliu tėviškės vaizdų ir garsų apsuptyje. Sielą apvalantis meno kūrinio ir paties kūrybos akto poveikis poetizuojamas Aisčio eilėraštyje „Katarsis“.

Lygis	Orientacinė temos išklotinė (pagal mokinių darbus)
III	<p>Tema, problema suprastos. Visas tekstas rodo išskirtinius gebėjimus analizuoti, vertinti ir apibendrinti. Atskleidžiamas kultūrinis išprusimas. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.</p> <p>Rašinyje atskleisti ramybę žmogui teikiantys veiksniai. Samprotaujama, kas lemia harmonizuojantį jų poveikį ir / ar nagrinėjama, kaip tas poveikis pasireiškia. Skirtingi ir susieti temos aspektai vertinami kontekste.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none">• Pirmiausia be galo svarbu paminėti faktą, jog žmogus iš prigimties yra gamtos dalis. Kitaip tariant, gamta yra kiekvieno individo namai, kurie lydėjo žmonių nuo egzistavo pradžios iki dabartinių laikų. Buvimas gamtoje žmogui prilygsta namų atmosferai – jis jaučiasi saugus, natūraliai išsivaduoja nuo gyvenimo rūpesčių ir pasijaučia esąs gamtos dalis [...] Būtent tai asmenybei teikia [...] ramybę.

	<ul style="list-style-type: none"> • [...] Pasielgus priešingai (engiant ar netgi nužudant kitą), asmenį gali ištikti sąžinės graužatis, kuri gali atimti ramybę netgi iki gyvenimo galo. Tokio asmens pavyzdys yra Jokūbas iš psichologinės prozos pradininko Jono Biliūno novelės „Vagis“. [...] Nors visuomenė ši poelgi pateisina, pasakotojas yra apimtas sąžinės (Dievo balso) graužaties, kuri visam gyvenimui atėmė iš jo ramybę. [...] Taigi, asmuo, norėdamas patirti ramybę, turi būti doras, moralus, nes tai sumažina tikimybę jausti nuolatinę sąžinės graužatį. • Ne veltui Antikos laikais žmonės taip dažnai lankėsi tragedijose – išgyvendavę veikėjų nesėkmes, rodos, jie patys atsikratydavę sielą kamavusių sopulių, taigi pasiekdavę ramybę. Svarbu paminėti, kad tokiu būdu patiriamas dvasinis apsivalymas – katarsis – reikalauja akistatos su paties asmens jausmais, vadinasi, tam tikro gebėjimo ne tik atpažinti savo emocijas, bet ir drąsos jas kone iš naujo išgyventi. • Neretai žmogus ramybę atranda kūryboje. [...] kūrybos procesas [...] – intymus, individualus, reikalaujantis įsigilavimo bei vienatvės. Kurdamas žmogus išvalo mintis, protą, sielą [...]. Kurdamas žmogus išsako viską, ką negalėtų atskleisti kitam žmogui, menas – padeda išsakyti vidinę sielos nerimastį įvairiomis išraiškos priemonėmis. Tokios intymumo akimirkos išlaisvina sielą nuo ją kankinančių „demonų“ ir padeda atrasti vidinę harmoniją.
II	<p>Tema, problema suprastos, bet silpnos / stinga sąsajos tarp aspektų / kryptingumo.</p> <p>Rašinyje įvardinti ramybę teikiantys veiksniai, bet nėra išsamiau samprotaujama apie jų poveikį žmogui. Pavyzdžiui, pasitenkinama konstatavimu, kad gamta yra dvasios ramybės šaltinis, toliau aprašinėjamas miško grožis, bet neanalizuojama žmogaus jausena gamtoje, nekeliamas klausimas, kodėl būtent gamtoje žmogus gali išgyventi jausmus, kurių nepatiria kitoje aplinkoje.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gimtasis kraštas ir gamta, tai žmogaus pamatinės vertybės. Sakoma, kad namai ten, kur širdis, tad manau, jog mylintis savo gimtąjį kraštą individas gebės atrasti ramybę gamtoje, savo gimtinėje.
I	<p>Tema, problema atskleista iš dalies (per siaurai, per plačiai) / bandoma plėtoti temą.</p> <p>Per siaurai suprantama ramybė, rašoma apie artimą ramybei žmogaus būseną (dvasinę pilnatvę, laimę, užsimiršimą, meilę ir pan.) tik labai menkai tesusiejant ją su vidine ramybe arba įvardintas tik vienas nusiramavimo šaltinis.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ramybės ir laimės santykis yra akivaizdus ir neiginčijamas. • Žmogui sunku ir beveik neįmanoma atrasti ramybę, kai jis yra kontroliuojamas, neturi pasirinkimo laisvės, kiekvieną dieną siekia tik išgyventi. • Taip pat žmogų nuramina pakankamas fizinis krūvis.
0	<p>Rašoma ne apie ramybę / tema nesuvokta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gimstant, žmoguje yra užkoduojamos charakterio savybės. Viena iš šių savybių yra ramumas. • Ramybė yra labai reikalinga bendraujant su žmonėmis. Išlikimas ramiu kritinėse situacijose yra labai pravartus. • Savęs realizavimas padeda asmeniui nepalūžti ribinėse gyvenimo situacijose, pasiekti nemarumą, kurio idėja teikia ramybę žmogui, kuris bijo laikinumo. • Žmogus būna neramus, kai itin greitai ir daug galvoja bei nekontroliuoja jausmų, judesių.

Požiūris į visuomenės paribio žmogų lietuvių literatūroje

(J. Biliūnas, J. Savickis, M. Martinaitis)

Sąvokos aiškinimas

Remiantis DLKŽ ir LKŽ:

ribà sf. (4), ribos pl. (4)

1. linija, apibrėžianti tam tikrą plotą, sritį arba skirianti gretimas teritorijas; linija, sudaranti kokio nors ploto, srities patį kraštą: Šalies, krašto ribos DŽ. Jis turėjo daug dvarų ir girią, o ribų nė pats nežinojo. **2. pl. tam tikras apibrėžtas plotas, sritis** **3. prk. skirtumą sudarantis požymis:** Šiame romane gana sunku nubrėžti griežtą ribą tarp teigiamų ir neigiamų personažų.

paribys sm. (3^b) *vieta prie ribos, pakraštys:* Tokios paribio kunigaikštystės lietuvių globoje jau buvo.

Galimi įvairūs *paribio žmogaus* sinonimai – atsidūrę paraštėje, paraštiniai, marginalūs (marginalai), socialinės atskirties, socialiai pažeisti, socialiai nesaugūs, nuošalės, iš dalies – socialinio užriebio žmonės.

PASTABA: Filosofijoje, psichologijoje, literatūrologijoje vartojami terminai „ribinės situacijos“, „ribiniai išgyvenimai, patirtys“, suvokiami kaip kraštutinės, maksimalios įtampos, lemiamos situacijos (išgyvenimai, patirtys). Jeigu rašinyje vartojamas terminas *ribinis* (pvz., ribinis žmogus), bet iš turinio akivaizdu, jog kalbama apie *paribio* žmogų, o ne kiekvieno individo tam tikromis aplinkybėmis patiriamus ribinius išgyvenimus, laikyti žodžius sinonimais ir nelaikyti klaida.

ribinis, -ė adj. **1. žymintis ribą:** Ribinis stulpelis. **2. tarpinis:** Fonetika ir yra ribinis mokslas tarp fiziologijos, akustikos ir kalbotyros. **3. nurodantis ribas, leidžiamąją normą.** Ribinė kaina. **4. maksimalus**

Mokiniai gali analizuoti, koks požiūris į paribio žmones reiškiamas literatūros kūrinyje. Kokių būdu šis požiūris atsiskleidžia – per autoriaus, pasakotojo poziciją, veikėjų veiksmus? Kokios priežastys literatūros kūriniuose lemia, kad žmogus atsiduria visuomenės paribyje. Kada tai paties žmogaus pasirinkimas, o kada jis yra istorinių, socialinių aplinkybių, kitų žmonių žiaurumo auka? Rašiniuose gali būti atskleidžiama, kokie yra tokios situacijos sunkumai (pvz., skurdas, nepatenkinti esminiai gyvybiniai ir socialiniai poreikiai) ir privalumai (pvz., pasitenkinimą teikia įsisąmoninta nonkonformistinė laikysena).

Galimi aspektai pasirinktų autorių kūryboje:

- J. Biliūno apsakyme „Ubagas“ pasakotojo simpatijos tenka iš namų sūnaus išvarytam elgetaujantiui seneliui Sabaliūnui. Šiuo apsakymu smerkiamas žmogaus godumas, tradicinių vertybių nepaisymas. Panašiai pasakotojo užuojauta reiškiamą Juozapotai, kurios gyvenimą palaužė istoriniai įvykiai (sukilimo numalšinimas).
- Panašių tikslų, nors ne taip didaktiškai, siekia J. Savickis. Apsakyme „Fleita“ darbo netekusio, mirtinai sergančio muzikanto pasirodymas tėviškėje atskleidžia giminaičių savanaudiškumą. Šių rašytojų kūryboje žmogus visuomenės paribyje atsiduria nepalankiai susiklosčius aplinkybėms.
- Vaižganto apysakos „Dėdės ir dėdienės“ personažai tam tikru gyvenimo etapu atsiduria visuomenės paribyje (Mykoliukas yra dvigubas baudžiauninkas, kaimo bendruomenės nevertinamas; Geišė ar Severja apysakos pabaigoje ir pan.).
- J. Kunčino romane „Tūla“ pasakotojas pats pasirenka nepritapėlio menininko kelią ir taip išsaugo dvasios autonomiją sovietmečiu.
- Panašiai A. Škėmos romano „Balta drobulė“ veikėjas Antanas Garšva yra pasirinkęs ne siekti amerikietiškos svajonės – kultūrinės integracijos į amerikiečių visuomenę, bet būti lietuvių rašytoju.

Kita vertus, diskutuotina, ar Garšva tokią poziciją rinkosi, ar ją apibrėžė jo, naujai atvykusio imigranto, padėtis.

- M. Martinaičio poezijoje gilioji tiesa neretai išsakoma kaimo keistuolių, atstumtųjų lūpomis („Severiutės rauda“, „Kvailutės Onulės rauda“, „Kukučio baladės“).

Lygis	Orientacinė temos išsklotinė (pagal mokinių darbus)
III	<p>Tema suprasta. Visas tekstas rodo išskirtinius gebėjimus analizuoti, vertinti ir apibendrinti. Atskleidžiamas kultūrinis išprusimas. Motyvuotai iš skirti ir išnagrinėti aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.</p> <p>Rašinio autorius demonstruoja suvokimą, kad temos formuluotė kreipia ne tiek (ne vien) į siužetų, vaizduojančių paribio žmogų, atpasakojimą, bet atskleidžiamas kūrinio reiškiamas (autorius, iš dalies – rašomojo meto visuomenės) požiūris į tokius žmones (individas ar jų grupes); atskiriamas autorius (jei įmanoma), pasakotojo, pačių paribio žmonių, kitų kūrinio veikėjų požiūris į situaciją; atskleidžiamos vaizduojamo reiškimo priežastys ar nuošalės poveikis joje atsidūrusiems žmonėms, jų dvasiai ir psichikai; susidūrimo, bendravimo, sugyvenimo su jais reikšmė kitiems personažams. Mėginama aiškintis, kokios istorinės / socialinės / kultūrinės priežastys, biografiniai rašytojo ypatumai ar jo pasaulėžiūrinės nuostatos lėmė tokį paribio žmogaus vaizdavimą kūrinyje. Motyvuotai išskirtos ir išnagrinėtos kelios galimos paribio žmogaus traktuotės literatūros kūrinuose, atskleidžiamos jų tarpusavio sąsajos. Atsižvelgiama į tai, kad tokio žmogaus / jo padėties vertinimas kūrinyje gali būti nevienareikšmis.</p> <p>Galimi aspektai:</p> <p>Paribio žmonės vaizduoti pasirenkamai kaip visuomenės moralinio jautrumo matas, per santykį su jais atkleidžiama, kiek visuomenėje gajos krikščioniškos vertybės, pakanta (tolerancija), pagarba kitokiam individui.</p> <p>Dėmesys nuskriaustiesiems literatūroje susijęs su prigimtinės žmonių lygybės, nelygstamos kiekvieno žmogaus vertės, visuomenės demokratėjimo tendencijomis.</p> <p>Žmogų į visuomenės paribį stumia ir istorinės, socialinės aplinkybės ar kitų žmonių moralinis nejautrumas; tai gali būti sąmoningas (pusiau sąmoningas) pasirinkimas.</p> <p>Tradiciskai visuomenėje tokie žmonės turėjo savo vietą (pvz., elgetos, keistuoliai, luošiai), kiekviena visuomenė turi savo paribio žmones, bet skirtingu laiku (skirtingose visuomenėse) skiriasi jų marginalizacijos laipsnis.</p> <p>Požiūris į visuomenės paribio žmogų atskleidžiamas pasakotojo pozicija, herojų veiksmis, įvairiomis meninės priemonėmis.</p> <p>Visuomenės paribio žmogus nebūtinai yra moraliai pranašesnis už kitus, tačiau literatūros kūrinuose dažnai vaizduojamas kaip tik toks.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Požiūris į paribio žmones yra visuomenės moralinio jautrumo, pakantos, vertybių išlaikymo rodiklis. • Realistinėje literatūroje pasakotojo (ir/ar autoriaus) požiūris į paribio žmones nesunkiai nuspėjamas; modernistinėje literatūroje vengiama tiesmukos pasakotojo / autoriaus jausmų išraiškos, tačiau ją galima rekonstruoti iš vaizdavimo ypatybių (siužeto, konfliktų,

	<p>charakterių, meninių priemonių parinkimo).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vienus veikėjus į paribį nubloškė likimas, kiti (J.Kunčino „Tūlos“ pasakotojas) pasirinko patys. • Buvimas paribyje turi, priklausomai nuo situacijos, savo trūkumų (skurdas, nutrūkę žmogiškieji saitai) ir privalumų (pasitenkinimas dėl nedalyvavimo ydingoje visuomenės sistemoje). • Dirbdamas evangelisto [=kunigo] darbą Mažvydas rūpinasi ir visuomenės atstumtais. Išlaiko juos, duoda darbo ir, svarbiausia, mokina. Mokydamas skanduoti „Lie-tu-va“ Mažvydas žiūri į juos ne kaip į atstumtuosius, o kaip į lietuviškumo puoselėtojus.
II	<p>Tema supраста, bet stinga sąsajos tarp aspektų / kryptingumo.</p> <p>Rašinyje motyvuotai aprašomi literatūriniai paribio žmonių portretai, persakomos jų istorijos, tačiau nepakankamai analizuojamas literatūros kūriniuose reiškiamas požiūris į socialinę atskirtį, jos priežastis; nėra gretinamas skirtingų autorių tekstuose pateikiamas požiūris į šiuos žmones; nepagrįstai suabsoliutinamas tik vienas – teigiamas arba neigiamas – buvimo nuošalėje aspektas. Autoriaus pozicija tapatinama su pasakotojo ar veikėjų pozicija.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Taigi paribio žmogus lietuvių literatūroje yra senosios kartos žmogus [remiamasi J. Biliūno „Ubagu“ ir V. Krėvės „Skerdžiumi“]. • Dažnai tokie žmonės verčiasi vagystėmis. • Lietuvių literatūroje vaizduojamas požiūris į paribio žmogų gan neigiamas.
I	<p>Tema, problema atskleista iš dalies / bandoma plėtoti temą.</p> <p>Didžiojoje darbo dalyje persakomi paribio žmones vaizduojantys siužetai, bet nerašoma apie kūrinį reiškiamą (numanomą) požiūrį į juos arba jis pateikiamas nepagrįstai. Paribio žmonėmis laikomi bet kokie nepalankioje socialinėje padėtyje esantys asmenys (koncentracijos stovyklos kaliniai, neturtingieji, turį meninių polinkių). Painiojamos ribinių akimirų, ribos įveikimo situacijų ir paribio žmonių sampratos.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Fleita“ formuoja neigiamą požiūrį į žmogų, kuris nėra naudingas. • Balys Sruoga paribio žmonių gyvenimą pavaizdavo autobiografiniame memuariniame romane „Dievų miškas“. • Apie žmogų, kurio pasirinkimas neatitinka visuomenėje nusistovėjusių normų, kalbama Putino romane „Altorių šešėly“. Vasaris – paraštės žmogus. • Skirgaila atsiskleidžia kaip ribinėje situacijoje esantis žmogus. • Kai į Lietuvos teritoriją įžengė Raudonosios armijos daliniai, visi lietuviai atsidūrė ribinėje situacijoje: susitaikyti su priespauda ar stoti į kovą. Paribio žmogus – kuris ribinėse situacijose turi rinktis. • Realistas J.Biliūnas vaizduoja teigiamą požiūrį į paribio žmogų, o modernistas J. Savickis – neigiamą: vienas paribio žmogų užjaučia, kitas teisia.
0	<p>Išvardijama, kokių paribio žmonių pavyzdžių galima rasti literatūroje, jiems nepagrįstai priskiriant bet kokius, ypač neigiamus, veikėjus:</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys galimas priskirti šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Europos istorijoje vyravo žmonių skirstymas į socialinius sluoksnius, iš kurių žemiausius būtų galima vadinti paribio žmonėmis. • Donelaitis nemėgo girtuoklių, tinginių, o tokie yra ponai, taigi paribio žmonės. • Pats primityviausias paribio žmogus – Dalba. • S.Nėris rašė apie tėvynę išdavusį paribio žmogų. • Mykoliukas yra paribio žmogus, nes mėgsta smuikuoti.

Vilnius lietuvių literatūroje

(Maironis, J. Vaičiūnaitė, J. Kunčinas)

Mokiniai rašiniuose turėtų atskleisti Vilniaus miesto vaizdinį, jo kūrimo būdus ir įprasminimą skirtingų autorių kūryboje, išryškinti Vilniaus vaizdavimo sąsajas su autorių gyvenamuoju laiku ir vyraujančiomis (arba individualiomis) estetinėmis nuostatomis, nusakyti Vilniaus miesto ar apskritai urbanistinės temos svarbą aptariamų autorių kūryboje.

Analizuojant Vilniaus vaizdavimą literatūroje, jo simboliką ir mitologiją, pageidautina išryškinti topografines miesto detales – architektūros objektus, sakraliąsias ir kasdieniškausias erdves, pastebėti gamtos elementus, žvilgsnio į miestą perspektyvą ir kryptį (iš toli ir iš arti, iš aukštai ir iš žemai), laiką (paros, metų, istorinį), parodyti miestą kaip realų, gyvai patiriamą jausmą, ir kaip atminties ar vaizduotės sukurtą. Svarbu, kad apie miestą būtų kalbama ne kaip apie pasyvų veiksmo foną ar dekoraciją, o kaip apie gyvą individo ar bendruomenės patirties liudininką, dabarties ir praeities tarpininką.

Kūriniai su išplėtotu Vilniaus motyvu leidžia išryškinti kultūrinę ir politinę Vilniaus reikšmę, jo vaidmenį valstybės, tautos (tautų) ir individų gyvenime, parodyti jame įsispaudusius kultūros istorijos ženklus (LDK, Renesansas, barokas etc.), svarbių asmenų pėdsakus, formuluoti ateities lūkesčius (valstybės nepriklausomybė, jos būtosios galios atkūrimas). Kūriniuose Vilnius atsiskleidžia ir kaip individo dvasinių patirčių, grožio ir meilės išgyvenimų, kaip rezistencijos nepalankiai sistemai miestas.

Galimi aspektai pasirinktų autorių kūryboje:

Jono Radvano poemoje „Radviliada“ Vilnius vaizduojamas kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė. Pateikta Vilniaus įkūrimo legenda sostinę apibūdina kaip lietuvių politinės galios atspindį ir drauge kaip daugiatautį LDK miestą, tautų globėją. Vilniaus reikšmė liudijama pasitelkus antgamtinės galias – pranašingą sapną.

Mykolas Kazimieras Sarbievijus „Odėje Pauliui Kozlovijui“ tapo idiliškus pavasario gamtos vaizdus, atveria plačią Vilniaus apylinkių panoramą nuo Lukiškių kalno, Vilnių regi kaip Palemono karalystės miestą su kupolais, šventyklomis, pilimis, o Gedimino pilį palygina su Kapitolijumi – taigi Vilnius yra gretinamas su Roma ir traktuojamas kaip Europos civilizacijos sklaidos erdvė. Odėje šlovinama taika, kurios metu „lengvai atgyja tautos“.

Maironio eilėraštyje „Vilnius. Prieš aušrą“ Vilnius vaizduojamas lemtingo istorinio virsmo metu: jį apmąstydamas subjektas Vilniaus likimą sujungia su tėvynės likimu. Vilnius iškyla kaip šviesos šaltinis Lietuvai – ne tik politinės galios, bet ir dvasinio gyvenimo centras. Vilniaus kaip sostinės reikšmė siejama su asmens įsisąmoninta istorine praeitimi, jos svarba kalbančiajam.

Juditos Vaičiūnaitės poezijoje (eilėraščiai „Saulėgrąža“ (1988), „Gynybinė miesto siena“, „Miesto vartai“, „Katedra“, „Vilniaus bažnyčia“, „Šiaurės Atėnai“, ciklai „Kanonas Barborai Radvilaitei“, „Pilis“, „Po Vilniaus katedra“ ir kt.) Vilnius yra kasdienio gyvenimo erdvė, kurioje palikta daug praeities žmonių pėdsakų, kultūros kūrinių; joje įsiterpia išraiškingi gamtos elementai. Mieste žmogus peržengia savo kasdienybės ribas, įsitraukia į dialogą su praeitimi, patiria grožio ir šventybės išgyvenimus.

Česlovas Milošas eilėraštyje „Niekad tavęs, mieste“ kalba apie Vilnių kaip apie lemties blaškomo žmogaus būties centrą, kaip apie jaunystę saugantį praeities miestą, jau paženklintą mirties, miestą, kurio neįmanoma palikti, bet neįmanoma ir perprasti.

Jurgio Kunčino romano „Tūla“ herojų likimai klostosi ne reprezentatyvioiose Vilniaus erdvėse, prieglobstį jiems teikia apšiuręs, tačiau gyvybe alsuojantis Užupis ir kitos miesto vietos.

Ričardo Gavelio romane „Vilniaus pokeris“ sugriaunamas romantinis Vilniaus mitas. Vilnius – painus, uždaras, užmarštis paženklintas, blogio jėgų valdomas miestas – atspindi žmogaus bejėgiškumą totalitariniame pasaulyje.

Lygis	Orientacinė temos išsklotinė (pagal mokinių darbus)
III	Tema suprasta. Visas tekstas rodo išskirtinius gebėjimus analizuoti, vertinti ir apibendrinti. Atskleidžiamas kultūrinis išprusimas. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.

Rašantysis Vilniaus atskleidimą literatūros kūriniuose susieja su aptariamų autorių gyvenamuoju laiku, vyraujančiomis arba individualiomis estetinėmis nuostatomis, apibūdina Vilniaus ar apskritai urbanistinės temos svarbą pasirinktų autorių kūryboje, pamini kitus šia tema rašiusius autorius (**kontekstas**).

Motyvuotai atsirenka kūrinius ir jų epizodus, juos išvalgiai išanalizuoja, atskleidžia kai kuriuos Vilniaus vaizdinio kūrimo būdus: pastebi topografines miesto detales – architektūros objektus, sakraliųjų ir kasdieniškąsias erdves, gamtos elementus, žvilgsnio į miestą perspektyvą ir kryptį (iš toli ir iš arti, iš aukštai ir iš žemai), laiką (paros, metų, istorinį), parodo miestą kaip realų, gyvai patiriamą jausmą, ir kaip atminties ar vaizduotės sukuriamą. (**Medžiagos atranka, turinio ir raiškos analizė.**)

Išsamiai ir originaliai atskleidžia Vilniaus miesto reikšmes kūriniuose, susieja miestą su bendruomenės (valstybės, tautos, tautų) ir individo (subjekto) gyvenimu. Vilnius – valstybės ir tautos sostinė, reprezentuojanti jos politinius siekius; istorijos ir kultūros prisodrintas miestas, dabarties ir praeities jungtis; individo dvasios namai, jo patirčių talpykla ir pan. Kai kuriuose kūriniuose palaikomas ir atnaujinamas senasis Vilniaus mitas, perteikiamas meilės ir pasididžiavimo, estetinio pasigėrėjimo santykis su miestu; kai kuriuose (jų mažiau) Vilnius demitologizuojamas, vaizduojamas kaip destrukcijos paženklinta vieta; kai kada Vilnius yra šiuolaikiškas miestas su giliomis daugiakultūriškumo šaknimis. (**Reikšmių aiškinimas ir vertinimas.**)

Palygina aptariamus kūrinius miesto vaizdavimo aspektu, išskiria jų panašumus ir skirtumus (**palyginimas, apibendrinimas**).

Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:

- Urbanistinė erdvė yra kultūriškai ir istoriškai svarbi, turinti savo dvasią („genius loci“).
- [J. Vaičiūnaitės] eilėraštyje [„Saulėgraža“] šią harmoniją simbolizuoja „Totorių gatvės statybvietėje“ užaugusi gėlė, kuri tampa džiaugsmo, saulės ir gyvybės metonimija. Kūrinyje pabrėžiami kontrastai („Vilniaus barokas“ ir „dulkių debesys“) parodo, kad net kasdienybės elementai yra persmelkti poetinio grožio, miesto pilkuma tik išryškina saulėgražos spalvą.
- Kūrinyje [J. Kunčino „Tūloje“] vaizduojami bohemininkai nebuvo paprasti valkatos ar girtuokliai – tai buvo menininkai, sąmoningai pasirinkę gyvenimą visuomenės paraštėse. Bohemiškas gyvenimas jiems buvo būdas neigti miesčioniškas vertybes, protestuoti prieš sovietmečio nykumą ir išvengti apribojimų, „gyvenimas po atviru dangumi“ padėjo pajusti egzistencijos skonį.
- Vilniaus struktūra yra trinarė: požemis, žemė ir dangus. Toks erdvės suskirstymas simbolizuoja Pasaulio medį (jo šaknis, kamieną ir šakas). Požemis – tai „tarsi lava kunkuliuojanti Vilnelė“ ir „tamsios Užupio iščios“. Dangaus erdvė – tai bažnyčių bokštai ir varpinės.
- Miestas romane [J. Kunčino „Tūloje“] vaizduojamas kaip profaniškumo ir sakralumo, buitės ir meno mišinys.
- Konkrečios detalės (kieme tvyrantis acto kvapas, skalbinius nešanti „moteris erelės veidu“) atskleidžia intymų pasakotojo santykį su Vilniumi.
- Pagrindinis veikėjas kalėjime, įrengtame buvusiame vienuolyne, stebi nepaprasto grožio Vilniaus panoramą. Panoramų vaizdai susiję su subjekto laisvės problematika ir sudaro priešpriešą valdžios institucijoms: „saugumiečių namams“ Užupyje ir Vidaus reikalų ministerijai prie Katedros aikštės.

II Tema supраста, motyvuotai išskirti aspektai, silpnos / neatskleistos aspektų sąsajos.

Rašantysis motyvuotai atsirenka kūrinius ir jų epizodus, atskleidžia Vilniaus miesto reikšmes kūriniuose, parodo Vilniaus mitologizavimą, jo ryšį su politine ir kultūros istorija, svarbą individui, bet kūrinių interpretacijos šabloniškesnės ir abstraktesnės, mažiau susietos su konkrečiomis kūrinių situacijomis.

	<p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunčiniui Vilnius – bohemiško gyvenimo ir maištavimo prieš sovietinę valdžią vieta. • Vilnius vienintelis vaizduojamas kaip bohemiško gyvenimo būdo, okupacijos labiausiai paveiktas miestas. • Vilnius – svarbiausias Lietuvos miestas, jis mūsų valstybės simbolis, todėl apie jį ir rašo Vaičiūnaitė ir J. Kunčinas.
I	<p>Tema atskleista iš dalies / bandoma plėtoti temą. Kalbama apie Vilnių kaip Lietuvos sostinę, literatūra tik iliustruoja mokinio samprotavimus apie Vilnių.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vilniaus miestas atsiskleidžia kaip pagrindinis Lietuvos laisvės ir tautinio atgimimo simbolis. • [„Kanone Barborai Radvilaitei“] kalbama apie Vilnių renesanso laikotarpiu. • Maironio kūryboje Vilnius vaizduojamas gražiausias miestas.
0	<p>Tema nesuprasta.</p> <p>Mokinių teiginiai, signalizuojantys, kad rašinys gali būti priskirtas šiam lygiui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Miestas labai svarbus mūsų kultūroje • Kaimo žmonės yra netikėliai, priešingai nei miestiečiai. • Vilnius labai užterštas miestas.